

تغییر استدلال روحانی برای حفظ برجام

به قلم مهدی خلجی (/fa/experts/mhdy-khljy-0/)

۱۴ نوامبر ۲۰۱۹

همچنین دست‌یافتنی به

/ (English (/policy-analysis/rouhanis-shifting-argument-preserving-jcpoa

العربية (/ar/policy-analysis/hjt-rwhany-almthgyrt-llhfaz-ly-khht-almi-alshaml-almshtrkt/)

درباره نویسنده

مهدی خلجی (/fa/experts/mhdy-khljy-0/)

مهدی خلجی عضو ارشد و هموند پژوهشی خانواده لیبتسکی در انستیتو واشنگتن پژوهشگر تشیع فلسفه و کارشناس سیاست ایران

تحلیل کوتاه

جناب رئیس‌جمهور روحانی که با چشم‌اندازی تیره‌وتار در انتخابات آینده ایران روبه‌روست در تلاش است تندروان را قانع کند که توافق هسته‌ای را زنده نگه دارند تا بتوانند زرادخانه نظامی خود و مداخلات‌شان در خارج از مرزها را گسترش دهند

رئیس‌جمهور حسن روحانی در سخنرانی خود در ۱۱ نوامبر در دفاع مستمرش از مهم‌ترین دستاورد سیاست خارجی دولتش یعنی توافق برجام به رویکرد تازه‌ای متوسل شد و گفت: «سال‌هاست خرید سلاح از طرف ایران طبق قطعنامه سازمان ملل ممنوع است و ما نمی‌توانیم سلاح خود را بفروشیم اما اگر برجام را نگه داریم سال آینده تحریم تسلیحاتی ایران برداشته می‌شود و ما می‌توانیم به راحتی هم سلاح بخریم و هم بفروشیم» - که برداشتی صحیح از قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت سازمان ملل متحد است. روحانی در پاسخ به اصول‌گراها که بر دولت برای خروج از برجام فشار می‌آورند گفت: «می‌توان از برجام بیرون رفت اما قطعنامه‌های شورای امنیت علیه ایران نیز برمی‌گردد لذا ما باید فکر کنیم بینیم منافع کشور در کجاست ما برجام را حفظ می‌کنیم و در عین حال تعهدات خود را گام‌به‌گام کاهش می‌دهیم»

روحانی با این اظهارات دیگر توافق برجام را مسیر ایران به سوی رفاه جلوه نمی‌دهد بلکه آن را ابزاری برای دستیابی به اهدافی امنیتی معرفی می‌کند که برای تندروترین عناصر رژیم - و نیز برای شمار فزاینده رای‌دهندگان که نظرات خود را در این زمینه‌ها علنی می‌کنند - اهدافی حیاتی به شمار می‌رود. هرچند روحانی در اظهارات دیگر خود در طول سال گذشته این ایده را مطرح کرده اما حالا به نظر می‌رسد این استدلال دفاع اصلی او از برجام در آستانه دو انتخابات ۲۰۲۰-۲۰۲۱ باشد.

بزرگترین فوتبال سیاسی ایران

وقتی روحانی به منتقدان «تندرو» برجام اشاره می‌کند منظور او کسانی است که نه تنها با خود این توافق مخالف اند بلکه از همان اول با نفس ایده مذاکره درباره چنان توافقی هم مخالف بوده‌اند. این منتقدان نمی‌خواستند که دولت به دنبال موافقت‌نامه‌ای باشد که به حذف تدریجی تحریم‌ها علیه ایران بینجامد - حتی تحریم‌های عمده گرچه رقبای روحانی نیز همانند او نگران آسیب‌های ناشی از تحریم‌ها بر اقتصاد هستند اما به باور آن‌ها تلاش برای رفع تحریم‌ها در چارچوب برجام از دو جهت با منافع‌شان در تضاد خواهد بود: اول رفع تحریم‌ها برای رئیس‌جمهور یک پایه قدرت اجتماعی در بقیه دوران ریاست‌جمهوری‌اش فراهم خواهد کرد و دوم به تقویت همه

جناح‌هایی خواهد انجامید که از او حمایت کرده بودند از جمله اصلاح‌طلبان

تندروان و خود آیت‌الله خامنه‌ای رهبر ایران در چند سال گذشته حتی با قبول لطمه‌های شدید بر مشروعیت داخلی خود به سختی کوشیده‌اند تا این جناح‌ها را از صحنه سیاسی بیرون برانند. اگر روحانی و متحدان او قادر شوند که با حفظ برجام امتیازات چشمگیری در عرصه اقتصادی و نظامی به دست آورند احتمالاً زمینه پیروزی رهبران اصلاح‌طلبان و تکنوکرات‌ها در انتخابات و بازگشت آن‌ها به پست‌های کلیدی سیاسی و اقتصادی مهیا خواهد شد و محافظه‌کاران بار دیگر کنار گذاشته می‌شوند.

رویکرد خامنه‌ای به این چالش دویلهو بوده است: از یک طرف او مدام از برجام انتقاد کرده نسبت به قابل‌اعتماد نبودن غربی‌ها هشدار داده و آن دسته از مقامات ایرانی را که باور دارند مذاکره و یا عادی‌سازی روابط با آمریکا فشار بر تهران را کاهش خواهد داد «ساده‌لوح» خوانده است. از طرف دیگر خود او نقش اساسی را در تصمیم ایران برای پذیرش برجام در سال ۲۰۱۵ ایفا کرده و پس از خروج ایالات متحده از این توافق در سال گذشته او خود از موافقان ماندن در برجام بوده است در حالی که تندروان از پاسخ ضعیف اروپایی‌ها به اقدامات دولت ترامپ انتقاد داشتند. اما رهبر ایران به این نقش خود علناً اذعان نمی‌کند - موضع رسمی او این است که او نه از برجام حمایت می‌کند و نه رسماً خواهان خروج از این توافق می‌شود. با همه این‌ها اجازه تلویحی او همواره ضروری بوده است.

حامیان تندرو خامنه‌ای دیرزمانی است که باور دارند به دلیل مسئولیت‌های بزرگ و جایگاه منحصر به فردی که رهبر ایران در داخل دارد همیشه قادر نیست که نظر واقعی خود را درباره یک سیاست مشخص بیان کند و یا بر اساس اصول مورد نظر خود دستورات مستقیمی صادر کند. در نتیجه این گروه از وفاداران معمولاً نظراتی تندروانه‌تر از خودش بیان می‌کنند و به نحوی نقش یک سخنگوی غیررسمی را بر عهده می‌گیرند و می‌توانند سخنی را بگویند که اگر «مصلحت نظام» دستان رهبری را بسته نبود خود به زبان می‌آورد.

مثلاً حسین شریعتمداری سردبیر روزنامه *کیهان* از جمله کسانی است که می‌گویند به خامنه‌ای وفادارند اما همیشه موضع علنی سخت‌گیرانه‌تری در مقایسه با مواضع رهبر ایران اتخاذ می‌کنند. با این حال خامنه‌ای هیچ‌وقت آن‌ها را به خاطر موضع‌گیری‌هایشان سرزنش نکرده است. رسانه شریعتمداری که از رسانه‌های مهم ایران است به سیاست هسته‌ای روحانی همواره حمله کرده و از زمان خروج آمریکا از برجام به صراحت خواستار آن شده که ایران نیز از این توافق خارج شود.

روزنامه *کیهان* در سرمقاله ۱۲ نوامبر خود به سخنرانی روحانی واکنش نشان داده و او را «بازنده» دیپلماسی هسته‌ای خوانده است و نه آن‌طور که می‌نمایند «قهرمان» و «متخصص مذاکره». استدلال سرمقاله این است که امید بستن به برجام راهبرد «اقتصاد مقاومتی» ایران را به حاشیه رانده سیاستی که بسیاری از تندروان آن را گزینه‌ای واقعی برای حل مشکلات اقتصادی کشور می‌بینند. این سرمقاله اثرات مخرب برجام بر برنامه هسته‌ای ایران را به باد انتقاد گرفته و گفته روحانی وعده داده بود که این توافق هم برنامه هسته‌ای ایران و هم اقتصاد کشور را همزمان نجات خواهد داد. به عقیده *کیهان* سخنرانی رئیس‌جمهور از روی استیصال و تلاشی برای احیای محبوبیت از دست رفته‌اش بود طوری که اگر انتخاباتی امروز برگزار شود «از آن ۲۴ میلیون رای الان ۲۴ هزار رای هم باقی نمانده است».

متوسل شدن روحانی به سپاه پاسداران

هرچند پیش‌بینی روزنامه *کیهان* از شمار رای‌دهندگان به روحانی به شکل مضحکی اغراق‌آمیز است اما این واقعیت دارد که محبوبیت و قدرت رئیس‌جمهور روحانی واقعاً دچار سقوط آزاد بوده است. او در مقابله با فساد سازمان‌یافته در دولت و شبکه‌های مرتبط با آن ناکام بوده و این امر به سپاه پاسداران فرصت داده که کنترل خود بر اقتصاد ایران را حتی گسترده‌تر کند. رئیس‌جمهور همچنین در عمل کردن به وعده‌های انتخاباتی خود در خصوص ایجاد فضای سیاسی و فرهنگی بازتر برای جامعه موفق نبوده است. همزمان تهران به سیاست چالش‌طلبانه خود در منطقه ادامه داده که هزینه‌های مالی سنگین و انزوای بین‌المللی را به دنبال داشته است. مورد آخر هم که اهمیتی کمتر ندارد آن است که برجام نیز در کاهش تحریم‌ها به خصوص از هنگام خروج ایالات متحده از این توافق موفق نبوده است.

با در نظر داشت این مشکلات ناظران ایران به طور کلی باور دارند که نه به اصطلاح «میان‌روها» که حسن روحانی از آن‌ها نمایندگی می‌کند و نه به اصطلاح «اصلاح‌طلبان» به نمایندگی محمد خاتمی رئیس‌جمهور پیشین کمترین بختی برای پیروزی در انتخابات پارلمانی سال بعد و یا انتخابات ریاست‌جمهوری ۲۰۲۱ ندارند. برخی از چهره‌های منتقد دولت نیز ظاهراً با این ارزیابی موافق‌اند. سعید حجابیان استراتژیست ارشد اصلاح‌طلبان در مصاحبه‌ای در ماه اوت گفت که انتخابات میدان رقابت تندروها با یکدیگر خواهد بود و نه رقابت میان‌روها.

روحانی چه با این باور که رای‌دهندگان حامی او به او پشت کرده‌اند و چه به سادگی اذعان کرده باشد که اهرم‌های قدرت واقعی را چه کسانی در دست دارند در این اواخر تلاش کرده با برجسته کردن تأکید بر مسائل امنیتی به حلقه‌های قدرت تندروهایی نزدیک شود که از روز اول ریاست‌جمهوری‌اش او را تحت فشار قرار داده‌اند. او می‌داند که تبلیغات رژیم و تلاش‌های مرتبط با آن از سوی خامنه‌ای امنیت را

به یک نگرانی اصلی برای بیشتر ایرانی‌هایی تبدیل کرده که تحولات منطقه‌ای مثل ظهور داعش را با چشمی هراسان دنبال می‌کنند. افزایش چنین نگرانی‌هایی به رژیم کمک می‌کند که سیاست چالش‌طلبانه خود در خاومیانه را توجیه کند. برنامه توسعه موشکی خود را منطقی جلوه دهد و وجهه داخلی سپاه پاسداران را با عنوان نگهبان اصلی امنیت مردم و تمامیت ارضی ایران ترمیم کند.

روحانی پس از آن که در برآورده ساختن انتظارات اقتصادی رای‌دهندگان ناکام ماند نیز با همین کارت بازی کرد و تلاش کرد گفتمان خود را با پرداختن به نگرانی اصلی دیگر آن‌ها یعنی امنیت تغییر دهد. به طور مشخص او حالا بر نقش برجسته از سرگیری قریب‌الوقوع خرید تسلیحات از سوی ایران تأکید می‌کند و به شیوه خود تلویحا به مردم هشدار می‌دهد که فسخ برجام ممکن است توانمندی‌های نظامی کشور را تضعیف کند و امنیت آن را به مخاطره اندازد.

او پیام مشابهی هم به منتقدان بسیار خود در سپاه پاسداران می‌فرستد: این‌که آن‌ها باید از هرگونه اقدام واقعی برای بیرون کشاندن ایران از برجام اجتناب کنند. چرا که نتیجه آن بازگشت فوری تحریم‌های سازمان ملل خواهد بود که به آن‌ها بیش از آنچه تصور می‌کنند صدمه خواهد زد. او در سخنرانی خود به طور ضمنی به سپاه هشدار داد که اگر بخواند به ماجراجویی‌های منطقه‌ای خود ادامه دهد نیازمند پول و تسلیحات است و به دست آوردن این دو بدون توافق هسته‌ای بیش از پیش دشوار خواهد بود.

از این زاویه برجام به قلب تپنده دولت روحانی در وضعیتی تبدیل شده که باقی‌اندام‌های آن دچار نارسایی است. این توافق فقط یک مسئله کلیدی سیاست خارجی نیست بلکه منبع اصلی بقای سیاسی برای جناح روحانی نیز هست. جناحی که ناکامی‌اش او و متحدانش را خواهد داشت که برای سال‌ها از قدرت خداحافظی کنند.

* مهدی خلجی هموند برنامه خانواده لیبیتسکی در انستیتو واشنگتن است.

RECOMMENDED

BRIEF ANALYSIS

Iran Takes Next Steps on Rocket Technology

فوریه ۲۰۲۲ | ۱۱

Farzin Nadimi

[\(/policy-analysis/iran-takes-next-steps-rocket-technology\)](/policy-analysis/iran-takes-next-steps-rocket-technology)

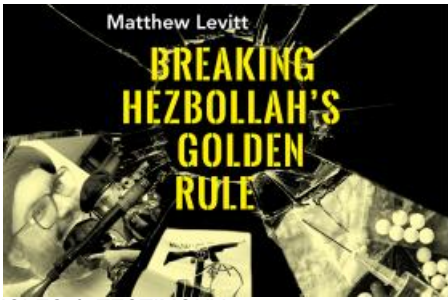
BRIEF ANALYSIS

Saudi Arabia Adjusts Its History, Diminishing the Role of Wahhabism

فوریه ۲۰۲۲ ۱۱

◆
Simon Henderson

(/policy-analysis/saudi-arabia-adjusts-its-history-diminishing-role-wahhabism)

ARTICLES & TESTIMONY

Podcast: Breaking Hezbollah's Golden Rule

فوریه ۲۰۲۲ ۹

◆
Matthew Levitt

(/policy-analysis/podcast-breaking-hezbollahs-golden-rule)

TOPICS

(/policy-analysis/anrzh-y-w-aqtsad/) انرژی و اقتصاد

(/policy-analysis/rb-w-aslam-syasy/) عرب و اسلام سیاسی

(/policy-analysis/mn-ashah/) منع اشاعه

REGIONS & COUNTRIES

(/policy-analysis/ayran/) ایران